

19. Чубинский П.П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной ИРГО, Юго-западный отдел. – СПб., 1871 – 1877. Т. 1 – 7.
20. Шейн П.В. Материалы для изучения быта и языка русского населения Северо-Западного края. – СПб., 1893. –Т.2 – 715 с.
21. Юшин П. Верования русского народа в Ливенском уезде, Орловской губернии / П. Юшин // ЭО. – 1901. – №1. – С. 164–166.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Романова Олена Миколаївна – аспірантка кафедри всесвітньої історії КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: міфологічні персонажі лісової стихії в східнослов'янському фольклорі.

УДК [398.332.12+303.64]:316.72

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ПУБЛІКАЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ ПРО ПИСАНКУ В МІЖКУЛЬТУРНИХ ЗВ'ЯЗКАХ

Віктор ТКАЧЕНКО (Київ)

У статті досліджено публікації про писанку, майстрів розпису, що вийшли за межами України, та іноземних авторів в українських виданнях. Відзначається, що вони мають позитивне значення для встановлення міжкультурних зв'язків.

Ключові слова: писанка, майстриня, журнал, альбом, українська діаспора.

В статье исследованы публикации о писанках, мастерах росписи, которые вышли за пределы Украины, и иностранных авторов в украинских изданиях. Отмечается, что они имеют позитивное значение для установления межкультурных связей.

Ключевые слова: писанка, мастерица, журнал, альбом, украинская диаспора.

The article is devoted to the publications about Pysanka, the masters of painting that were issued abroad and foreign authors in the Ukrainian press. It is noted that they are of positive significance to establish intercultural ties.

Keywords: Easter egg, mistress, a magazine, the album, the Ukrainian diaspora.

Упродовж багатьох століть процеси взаємовпливу відбувалися в культурі, освіті тощо. Серед багатьох можливих напрямків, через які відбуваються процеси культурного взаємовпливу, є народні промисли, ремесла та мистецтво. Саме в них вони простежується чи не найбільше. Розглядаючи тенденції в розвитку писанкарства в системі сучасної міжкультурної взаємодії, знаходимо загальні закономірності, фактори та процеси, характерні для цього виду народного мистецтва у світі. Сьогодні для встановлення міжкультурних зв'язків та взаємовпливів важливе значення має культурно-інформаційний простір. На наш погляд, це є важливим фактором у діалозі культур та пізнанні одним народом духовного багатства іншого. Передусім мається на увазі видання різних статей і публікацій про культуру, мистецтво, видатних постатей як за кордоном, так і в Україні, проведення міжнародних виставок та участь у них майстрів народного мистецтва, художників, скульпторів тощо. Крім того, відбувається нагромадження нового матеріалу з розвитку й трансформаційних процесів у писанкарстві, що дає можливість дослідити це ремесло глибше та всебічніше.

Наша мета – з'ясувати, наскільки привернута увага у світі до одного із видів традиційного народного мистецтва – писанкарства, яке, мабуть, найбільше висвітлено за кордоном, насамперед завдяки сильній українській діаспорі в багатьох країнах.

Крім вітчизняних видань з історії писанкарства, окремі аспекти цієї проблематики знайшли своє розкриття в іноземних виданнях. Так, упродовж XVII – XXI ст. за кордоном вийшло чимало праць, присвячених темі українського писанкарства.

Зокрема, ще Гійом Левассер де Боплан в “Описі України...”, який вийшов французькою мовою 1660 р., згадує про великоднє розфарбування яєць та їхнє використання під час обрядів саме в Україні. Тоді ж і пізніше писанки вивчали німецькі, французькі, чеські, польські, російські, українські вчені й шанувальники народного мистецтва. У др. пол. XIX ст. українські зразки писанок зберігалися в престижних зібраннях багатьох міст Європи.

Професор М. Сумцов у монографії “Писанки” наводить дані про західноєвропейські твори кінця XVII – початку XVIII ст., спеціально присвячені великоднім яйцям, указує авторів: Ріхтер (Гейдельберг, 1682 р.), Кобер (Лейпциг, 1690 р.), Краксій (Франкфурт на Одері, 1705 р.). Вони згадують й українські писанки. У “Киевской старине” за 1897 р. було надруковано його повідомлення “Обычай ломать скорлупу яйца”, у якому дослідник зазначає, що зміст вірувань, пов’язаних із ламанням шкаралупи, є майже однаковим в Україні, Росії, Франції, Великій Британії, Німеччині, Австрії та Бельгії.

У західних землях України, що були під владою Австро-Угорщини, на писанках зосереджено увагу в працях О. Кольберга про Покуття (1882 р.) при описі святкування Великодня; С. Удзели – про писанки Лемківщини (1890 р.). Особливість останньої розвідки в тому, що це перша згадка в науковій літературі про писанки даного регіону; Ф. Крчека (1898 р.) – про писанки в Галичині. Вийшла друком ще низка статей у різних журналах [20, с. 156–162].

Студент, а в майбутньому – визначний український історик, М. Кордуба, рецензуючи статтю Ф. Крчека “Писанки в Галіції”, надруковану 1894 р. в журналі “Школа”, критикував її. Цікавим є матеріал, яким М. Кордуба доповнює свою рецензію, зокрема, про орнаментацию писанки. Він відзначає, що “справа орнаменту на писанках, якраз найважливіша”, а розвідка Ф. Крчека з цього питання найслабша [9, с. 58–61]. Для ознайомлення іншомовного культурного середовища з орнаментацией писанок, зокрема на Галицькій Волині, М. Кордуба в Записках НТШ за 1899 р. друкує реферат на цю тему, одночасно в цьому ж номері, дублюючи його німецькою мовою [8, с. 13–14, с. 24–25].

1925 р. В. Щербаківським у Празі було прочитано два реферати: один в українському історично-філологічному товаристві на тему “Українська писанка в символіці сонячного культу” та на I-му з’їзді слов’янських географів та етнографів другий 4 – 8 червня під назвою “Етнографічне значення орнаменту українських писанок”. Очевидно, що вони лягли в основу виданої “студії”, теж у Празі (археолога В. Щербаківського) під заголовком “Основні елементи орнаментаций українських писанок і їхнє походження”. У ній він розглядає обряди та звичаї, символіку, орнаментацию, походження писанки. До роботи долучено 4 таблиці зі схематичними малюнками, 36 писанок з назвами. У примітках частково подана відома йому на той час література з писанкарства, походження та значення символів: “півень”, “свастика”, “триквер”, “рожа” [21, с. 92–97].

Окрім праць В. Щербаківського, у Празі та Варшаві опубліковано ще низку досліджень інших авторів про писанкарство. Так, 1926 р. було видано про народне мистецтво Підкарпатської України альбом С. Маковського з ілюстраціями. Автор не забув про місцеві писанки, навівши та їхні зразки, хоча вони не вирізнялися оригінальністю. У розвідці С. Сидорович “Pisanki ukraïnski”, видрукуваній у варшавському часописі “Praca roczna w szkole” за 1927 р., текст прикрашають гарні малюнки на основі матеріалів із музеїв м. Львова.

Український історик С. Таранущенко у своєму дослідженні “Українські писанки як пам’ятки народного малярства” не погоджувався з багатьма міркуваннями В. Щербаківського (висловлені ним у праці “Основні елементи орнаментаций українських писанок і їхнє походження” (1925)), проте оцінив її як “надзвичайно цінну студію”.

З 1941 р. у Кракові (Польща) почала виходити збірка “Писанка УОТ”. У вступній статті автори назвали її “Писанка Українських освітніх товариств”. Очевидно, що задум авторів цього видання був пов’язаний із відродженням українських традицій, на які розраховували українські видавці у зв’язку з початком військових дій гітлерівської Німеччини проти СРСР. У ній розкривається поняття писанки, подаються ігри, які проводяться на Великдень, та гаївки (пісні весняного циклу) [22].

Серед культурних надбань, привезених до Канади українськими емігрантами, зокрема жінками, були традиційні писанки, які виготовляли напередодні Великодня. Здобувши там славу, вони стали маркером української культури в Канаді. Кожного року, під час Великодніх свят, писанка привертала до себе все більше цінителів серед жителів цієї країни та США.

З часом у Канаді почали друкуватися інструкції для писанкарок та тих, хто бажає навчитися цього мистецтва й ілюстрації узорів як українською, так й англійською мовами. Усі охочі незалежно від культурної приналежності могли навчитися на курсах писанкарства. Такі стосунки між представниками різних культур мали свої впливи на мистецтво писанки. Якщо на початку переселення в Канаду українців з Галичини й Буковини писанки оздоблювали традиційним, простим орнаментом, то з часом етнокультурні взаємовпливи призвели до того, що багато майстринь створили нові зразки її орнаментального оздоблення, які не мали нічого спільного з традиційним. Намагання йти за вподобаннями людей і покупців писанок призвело до певної втрати самобутності цього мистецтва в українській діаспорі. З огляду на це важливим є те, що в провідних музеях Канади та США зібрано чималі колекції писанок, які виставлені для огляду відвідувачів. Розвиток і популяризація традиційної писанки, а також трансформаційні процеси, що відбулися з нею за океаном, її сприйняття носіями інших культур показують, що цей витвір українського етносу є внеском у скарбницю як світової, так і канадської культур.

У Канаді Центральною Управою Організації Українок упродовж багатьох років видавався журнал “Жіночий світ”. У ньому періодично друкувалися матеріали про українські писанки, а також їхнє ілюстративне зображення. Так, у номері за квітень 1950 р. були надруковані англомовні статті “An easter custom thats older than easter”, “Ukrainian Easter” та “Ukrainian Easter Eggs”. Також у ньому було подано матеріал за відомою працею В. Щербаківського – “Українські писанки та їх походження” [28; 29; 30; 26]. Про писанкове мистецтво в Канаді в 50-х рр. ХХ ст. йдеться у статті писанкарки М. Юзик [27, с. 4–5]. Не менш цікавим є матеріал, у якому пояснюється значення писанкових символів, що їх використовувала в писанкарстві сама майстриня. Тут же від редакції журналу надруковано біографічні дані про М. Юзик та відомості щодо писанок, які виготовляла писанкарка. Зокрема, її роботи на той час були в таких відомих людей, як д-ра А. Г. С. Джілсона, президента Манітобського університету, проф. К. Меннінга (Нью-Йорк), проф. А. А. Грановського (Міннеаполіс) та ін. Колекція писанок М. Юзик є і в музеї у Вінніпезі (Канада) [27, с. 5]. У номері чотири журналу “Жіночий світ” за 1954 р. надруковано статтю О. Г. “Дещо про писанки”, в якій автор розглядає, що таке писанка і що вона символізує, які орнаментальні мотиви використовуються при її оздобленні. Зокрема, це рослинний, тваринний, побутовий та геометричний орнаменти. Далі автор досліджує значення мотивів, їхнє походження, кольорову гаму й техніку оздоблення писанки. Серед писанок Галичини дослідник виділяє такі: 1) Північна Галичина – Побужжя; 2) Гуцульщина; 3) Наддністрянське Поділля; 4) Західна Галичина; 5) Подністров’я [11, с. 4–5]. З цим можна не погодитися особливо, що стосується Гуцульщини, яка є самодостатнім етнорегіоном. Окрім цієї статті, у

номері вміщено оповідання, вірші та привітання із Воскресінням Христовим із малюнками писанок.

Про гуцульське мистецтво писанкового розпису, найвідоміший його центр на Гуцульщині – Космач та майстриню Євдокію К. ідеться в статті І. Дзвінчук, що була надрукована у виданні за квітень 1977 р. Виділяючи серед інших писанкарток Космача Євдокію, чії роботи в довоєнний період експонувалися в музеях Галичини, у Відні, Римі та в Америці, авторка зазначає, що її “писанки – це правдиві сюжети, це своє модерне мистецтво, багатство української культури” [4, с. 7–8]. На жаль, дописувачка чомусь не називає прізвища майстрині.

У процесі освоєння канадських територій, суспільних цінностей та в намаганнях донести свою традиційну культуру до її розуміння носіями інших етнокультур українці використовували всі можливості та вміння. Так, в одному із канадських коледжів учителька-українка напередодні Великодня прочитала студентам лекцію про писанки, яка була прослухана ними без зацікавлення. І все ж вона вплинула на тих, серед яких були представники різних етносів, адже після Великодня студенти подарували їй 12 різних писанок [4, с. 7]. Це свідчить, що в міжкультурному просторі важливим є не тільки мова як засіб спілкування, комунікації, а й такі маркери, як українська писанка, рушник і т. ін., що викликають зацікавлення до пізнання традиційної культури того чи іншого етносу.

У Європі 1972 р. у видавництві Музею української культури у Свиднику вийшла книжка П. Марковича “Українські писанки Східної Словаччини” [10]. Монографія присвячена писанкам Пряшівщини. Автор розглянув історичне минуле писанок, їхні назви, виникнення писанкової орнаментатики, вплив орнаментики загалом на орнаменту писанки, композицію орнаменту, писанкові мотиви в побуті й звичаях, техніки розпису та оздоблення писанок, символіку кольорів та їхнє значення в народній творчості, ігри з писанкою. Слід відзначити, що ця монографія є ґрунтовною працею з писанкарства окремо взятої етнографічної зони.

Про історію писанкарства в Америці та роль званої там писанкарки Т. Осадци, яка дуже багато зробила для цього виду мистецтва, розповідається в статті “Повернення з вирію” [19, с. 25].

Ще одним виданням, у якому розглядається писанкарство, є праця О. Воропая “Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис” (Мюнхен, Т. 1, 1958, Т. 2, 1966) та перевидана в Україні (1991 р.). У ній досліджуються календарно-обрядові народні звичаї упродовж року та український народний одяг. У першій частині розміщено інформацію про писанки, їхнє виготовлення, класифікацію орнаментів, легенди про походження звичаю виготовляти на Великдень писанки, вірування в яйце в українців та інших народів, пунктирно простежується використання писанки та крашанки в період Великоднього святкування. Але це побіжний, а не ґрунтовний розгляд писанкарського ремесла [3, с. 259–270].

У журналі “Наука і суспільство” за 1992 р. уміщено замітку канадського професора Східного Мічиганського університету Пауля Л. Вольца про самобутню колекцію писанок і декоративних яєць з усього світу в канадському музеї Шмале Лунж. З її розгляду видно, що майстри виготовляли яйця з фарфору, з локшини, із шоколаду, металу, каменю, кристалю й мармуру, тканини й синтетичних матеріалів. Оздоблювали їх теж по-різному – від орнаментів, портретів, пейзажів, іконографічних сюжетів і написів до створення шкатулок, у середині яких монтували мініатюрний палац, букетик квітів тощо [2, с. 45]. Усе це властиве й українській писанці.

Про відому в США писанкарку С. Зелик (українку за походженням), її діяльність з популяризації української писанки в діаспорі та знайомство з нею представників інших культур, підготовку власного видання «Пише писанки

бабуня, пише мама, пишу я» ідеться в статті В. Скуратівського. Аналізуючи зразки її писанок, дослідник відзначив, що “кожен її твір несе в собі глибоку, ще дохристиянську, традицію” народного ремесла [5, с. 16–19]. У дослідженні С. Зелік “Пише писанки бабуня, пише мама, пишу я” основна увага приділена символіці писанок з ґрунтовним поясненням. Крім того, подано також основні лінії розташування символів на писанці [5].

1992 року почав виходити Всеукраїнський культурно-мистецький етнографічний журнал “Писанка”. Його засновником виступило Верховинське районне об’днання товариства української мови “Просвіта” імені Тараса Шевченка “Гомін Карпат” Івано-Франківської області. У першому номері надруковано чимало матеріалу про писанкарство не тільки в Україні, але й за її межами. Номер вийшов напередодні проведення першого Всеукраїнського з’їзду писанкарів (2 – 7 вересня 1992 р., м. Київ). Так, у статті Д. Пожоджука коротко розглядаються писанки Бойківщини, Буковини, Гуцульщини, Опілля, Поділля, Полісся, Слобожанщини. Автор звернув увагу й на українські писанки діаспори, а саме Австралії, Канади, Польщі, США, Словаччини [15, с. 3–9]. Про регіональну символіку писанок ідеться в статті канадійки О. Онищук “Світло Великодня” [12, с. 12–13]. У цьому ж номері подано матеріали про учасників з’їзду, зокрема, про писанкарок із діаспори та їхній творчий шлях: О. Ярош з Канади, К. Лайшук з Англії, Т. Осадцу з США, а також українських майстрів Г. Гуменюк та О. Приведа [16, с. 20–27]. У журналі “Писанка” за 1995 р. число 2 – 3 надруковано статтю Л. Храпливої-Щур із Канади про звичаї й обряди, пов’язані зі святкуванням Великодня [25, с. 4–5, 8], З. Елієва зі США “Зберігаймо традиції писанкового орнаменту” [22] за матеріалами міжнародного з’їзду писанкарів у Києві (1992 р.). Про писанкарку І. Старощак із США йдеться в дослідженні голови Всеукраїнської Координаційної ради з питань вивчення і відродження писанкарства Д. Пожоджука. І. Старощак, українка, яка після Другої світової війни виїхала в Америку, розпочала своє творче життя з писанкарства, тому що через писанку можна було пропагувати Україну. Окрім українців, на курсах писанкарства вона масово навчала цього ремесла студентів з Японії, Франції, Англії, Німеччини й безмежно раділа, коли її вихованці везли із собою українську писанку в Париж, Гамбург, Токіо, Лондон, і там розповідали своїм батькам, знайомим про Україну та її народне мистецтво [17, с. 10–11]. У цьому ж номері надруковано повідомлення “Писанки з Одеси” за монографією канадського автора, дослідника О. Онищук “Символіка української писанки” (Торонто, 1985 р.). Необхідно зазначити, що це не перша така публікація, редакція журналу в різні роки друкувала матеріали з цієї книги про регіональні особливості писанок.

Намагання встановлення тісніших взаємостосунків між українцями діаспори та України простежується в працях, що висвітлюють персоналії писанкарок діаспори та їхню участь у різних заходах не тільки в країні, у якій проживають, а й за її межами. Цим самим розширюються й поглиблюються міжкультурні відносини, в основі яких лежить знайомство із символом, своєрідним маркером, за яким знана Україна – писанкою.

У журналі “Народна творчість та етнографія” за 1993 р. надруковано статтю Д. Пожоджука про писанкарку з Канади О. Ярош, чиї писанки є в багатьох приватних колекціях і мистецьких галереях Канади, Бразилії. Вона брала участь у роботі першого Всеукраїнського з’їзду писанкарів (К., 1992), де експонувала свої вироби та виступила із доповіддю [16, с. 75–77].

У збірці матеріалів Міжнародного з’їзду писанкарів “Писанка – символ України” (1993 р.) висвітлено актуальні проблеми історії та розвитку писанкарства, визначено перспективи та напрямки розвитку цього самобутнього виду мистецтва. Зокрема, найповнішу інформацію про дослідження писанкарства

за кордоном знаходимо в статті американки, українки за походженням Т. Осадчої. Ця стаття називається “Дослідники українських писанок”, а пізніше надрукована в журналі “Образотворче мистецтво” [22] і зі скороченнями в одному із номерів журналу “Писанка” та у виданні “Народне мистецтво” за 2001 р. [14, с. 48–51]. Інша її робота “Чи пишуться писанки на Полтавщині?”, відомої дослідниці писанкарства, майстрині із української діаспори Сполучених Штатів, надрукована в журналі “Образотворче мистецтво” за 1996 р. Грунтується вона на матеріалах, зібраних С. Кульжинським у кінці XIX ст. для музею К. Скаржинської та опублікованих частково у відомому його альбомі “Описание коллекции народных писанок” (1899). Правда, авторка не вказує, які матеріали вона використовує, хоча відомо, що певна їхня частина, котра мала увійти до другого видання, міститься в одному з музеїв США [13, с. 28].

1994 р. в Україні було перевидано працю видатного дослідника української етнографії та етнології з Канади С. Килимника “Український рік у народних звичаях в історичному освітленні” (Вініпег, 1955.), у якій розглянуто символіку писанок, їхній зв’язок із веснянками, іграми та звичаями, класифікацію орнаменту й техніки писання [7].

Як відомо, у Східній Словаччині проживає чимало етнічних українців, писанки яких досить детально розглянуті в монографії П. Маркевича «Писанки Східної Словаччини». Проте працівники Музею українсько-руської культури у Свиднику продовжують роботу з формування колекції писанок, яку досліджував автор монографії, поповнюючи її працями талановитих майстрів. Пропагують та популяризують їх за допомогою тематичних експозицій та виставок. У статті “Презентація писанок у МУРК” Й. Вархола йдеться саме про таку роботу музею. Підсумовуючи викладений матеріал, автор зазначає, що “сучасна писанка в багатьох відношеннях пройшла радикальні зміни, стала декоративним об’єктом, втративши своє первісне символічне значення” [1, с. 472–475].

Збереження та популяризація української писанки на території Російської Федерації, зокрема в Сургуті розкрито у виданні “Українська писанка в Сургуті”. Саме в цьому сибірському місті проживає і працює багато українців. З цією метою українська східна діаспора проводить майстер-класи, запрошує на них відомих майстрів писанкарського мистецтва, спільно з українською стороною проводяться міжнародні пленери та виставки, залучаючи до них широке коло не тільки українців, росіян, а й людей інших національностей. Саме в спілкуванні, обговоренні, виконанні ескізних та художніх творів під час проведення виставок і пленерів розвиваються міжкультурні зв’язки між людьми й народами, містами й державами [23].

Про існування традиції розпису великодніх яєць у європейських країнах йдеться в статті “Писанкові барви світу”, автори І. Форостюк та О. Форостюк [24].

Значний інтерес у населення завжди виявляється до культури іншого народу, коли видаються ілюстровані альбоми. Можемо згадати, що вихід у світ 1968 року альбому Е. Біняшівського “Українські писанки” справив велике враження на представників багатьох культур. Проте таких видань зовсім мало. Так, майже через тридцять років, 1994 р. З. Еліївом видано альбом “Двадцять кіп писанок” (Нью-Йорк) – це одне з найбільших кольорових видань українських писанок. У ньому вміщено 1200 зображень писанок. Більшість таблиць альбому укладена за назвами орнаментів, що походять з Бойківщини, Буковини, Волині, Вороніжчини, Галичини, Гуцульщини, Донеччини, Закарпаття, Київщини, Кіровоградщини, Кубані, Курщини, Лемківщини, Львівщини, Одещини, Підляшшя, Поділля, Вінниччини, Покуття, Полісся, Полтавщини, Придніпрянщини, Харківщини, Херсонщини, Черкащини, Чернігівщини, але розташовані поряд (для кращого порівняння). Тобто за основу поділу писанок за

орнаментом узято його доміантний мотив, який розміщений на поверхні яйця, або поділ його поверхні дійсними або уявними “меридіально-широтними” лініями на поля. Також в альбом вміщено сторінки з писанками певних етнорегіонів України. Розташування на малюнках писанок дає можливість побачити відмінність в їхній орнаментациї. Альбом містить також “Покажчик писанкових назв” і “Покажчик місцевостей походження писанок”, що дає можливість швидше знайти писанки за назвою або за місцем походження.

Вельми цікавою є доля альбому писанок, поданого в збірнику “Подільська старовина” (1993). У вступній статті зазначається, що українські писанки, вміщені в ньому, малювала з натури Хелена з Прохольських Янова Беліна-Бжозовська (1845–1922 рр.) у с. Попелюхах Ольгопільського повіту Подільської губернії (нині с. Яворівка Піщанського району Вінницької обл.) ще до 1917 р. Його оригінал згорів у Варшаві 1944 р. Збереглася лише копія, виконана 1923 р. внучкою Анною Равіта-Островською (1903–1984 рр.). Ця копія перебуває в приватній колекції Х. Мицельського, репродукції з неї (183 писанки) здійснено А. Козьол, а ксерокопію передано до Вінницького краєзнавчого музею. Частина писанок має назви. Загалом вони розміщені в 19 таблицях [22].

Таким чином, бачимо, що писанка є особливим культурним символом України, маркером який може навколо себе об’єднати багатьох людей незалежно від етнічної приналежності. Велике значення для витвору цього символу, поширення інформації про це народне мистецтво, майстрів-писанкарів мають публікації в різних країнах світу та в Україні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вархол Й. Презентація писанок в МУРК / Й. Вархол // Науковий збірник Музею українсько-руської культури у Свиднику. – № 22. – Пряшів, 2001. – С. 472–475.
2. Вольц Л. Пауль. Музейні експонати – яйця / Пауль Л. Вольц // Наука і суспільство. – № 3. – 1992. – С. 45.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу / О. Воропай. – К.: АТ Оберіг, 1993. – 589 с.
4. Дзвінчук І. Гуцульське мистецтво писанок / І. Дзвінчук // Жіночий світ. – Ч. 4. – 1977. – С. 7–8.
5. Зелик М. Пише писанки бабуня, пише мама, пишу я / Виконання писанок С. Зелик; текст М. Зелик, фото Л. Зелик; ред. та упоряд. В. Скуратівського / М. Зелик. – К.: Український центр народної творчості, 1993. – 48 с.
6. Скуратівський В. Писанка, тисяча років тому / В. Скуратівський // Україна. – № 26. – 1992. – С. 16–19.
7. Килимник С. Український рік у народних звичаях та в історичному освітленні / С. Килимник. – К.: Обереги, 1994. – Т. 3. – Кн. 2. – 524 с.
8. Кордуба М. Реферат. Орнамент писанок на галицькій Волині / М. Кордуба // Записки НТШ. – Рік VIII. – 1899. – Т. XXXI–XXXII. – С. 13–14. // Die Ornamentik der Ostereier in dem galizischen Volynien. – С. 24–25.
9. Кордуба М. Рецензія на працю: Krceek Fr. “Pisanki w Galicui” / М. Кордуба // ЗНТШ. – Л., 1895. – Т. 8. – С. 58–61.
10. Маркович П. Українські писанки Східної Словаччини / П. Маркович. – Пряшів: Видав Музей укр. культури У Свитнику В Братиславському Словацькому педагогічному видавництві, відділ української літератури, 1972. – 200 с.
11. О. Г. Дещо про писанки / Г. О. // Жіночий світ. – № 4. – Канада, 1954. – С. 4–5.
12. Онищук О. Світло Великодня / О. Онищук // Писанка. – 1992. – Ч. 1. – С. 12–13.
13. Осадца Т. Чи пишуть писанки на Полтавщині? / Т. Осадца // Образотворче мистецтво. – № 1. – 1996. – С. 28.
14. Осадца Т. Дослідники українських писанок / Т. Осадца // Народне мистецтво. – № 1–2. – 2001. – С. 48–51.
15. Пожоджук Д. Українські писанки / Д. Пожоджук // Писанка. – 1992. – Ч. 1. – С. 3–9.

16. Пожоджук Д. Представляємо учасників першого Всеукраїнського з'їзду писанкарів у Києві / Д. Пожоджук – Писанка. – 1992. – Ч. 1. – С. 20–27.
17. Пожоджук Д. Писанки О. Ярош / Д. Пожоджук // НТЕ. – 1993. – № 4. – С. 75–77.
18. Пожоджук Д. Подільська писанкарка Іванка Старощак із США / Д. Пожоджук // Писанка. – Рік 4. – Ч. 2–3. – 1995. – С. 10–11.
19. Селівачов М. Повернення з вирію / М. Селівачов // Образотворче мистецтво. – 1992. – № 1. – С. 25.
20. Ткаченко В. Хведір Вовк у контексті досліджень писанкарства в кінці ХІХ– початок ХХ століття / В. Ткаченко // Наукові записки з української історії: Зб. наук. ст. – Переяслав-Хмельницький: СМП “Астон”, 2003. – Вип. 14. – С. 156–162.
21. Ткаченко В. Писанкарство в Україні 1910 – 1980-ті рр.: історіографія / В. Ткаченко // Народна творчість та етнографія. – № 2. – 2005. – С. 92–97.
22. Ткаченко В.М. Розвиток українського писанкарства кінця ХІХ – початку ХХІ ст.: регіональні особливості, сучасні трансформації. – Дис. на здобуття наук. ступ. к. і. н. Спеціальність 07.00.05 – етнологія. – К., 2012. – 214 с.
23. Українська писанка в Сургуті / Упоряд. З. Шульга; Укр. культ-ий центр міста Сургута. – Сургут, 2005–2006. – 48 с.: ілюстр.
24. Форостюк І. Писанкові барви світу / І. Форостюк, О. Форостюк // Народне мистецтво. – 2009. – № 1–2. – С. 56–57.
25. Храплива-Щур Л. Воскресіння Христа – перемога Божої правди / Л. Храплива-Щур // Писанка. – Рік 4. – 1995. – Ч. 2–3. – С. 4–5, 8.
26. Щербаківський В. Українські писанки та їх походження // В. Щербаківський // Жіночий світ. – № 4. – Канада, 1952. – С. 25.
27. Юзик М. Писанкове мистецтво в Канаді / М. Юзик // Жіночий світ. – № 4. – Канада, 1952. – С. 4–5.
28. An easter custom thats older than easter // Жіночий світ. – № 4. – Канада, 1950. – С. 6–9.
29. Ukrainian Easter // Жіночий світ. – № 4. – Канада, 1950.
30. Ukrainian Easter Eggs // Жіночий світ. – № 4. – Канада, 1950.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ткаченко Віктор Миколайович – кандидат історичних наук, молодший науковий співробітник відділу «Український етнологічний центр» ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України.

Наукові інтереси: етнографія та історіографія писанкарства, музеєзнавство, духовна та матеріальна культура українців.